

PRIMELE LOCUINȚE CIVILE DE LA TIBISCUM-JUPA

Călin Timoc

Așezarea civilă de la *Tibiscum-Jupa* a apărut după războaiele dacice ale lui Traian și începuturile ei sunt strâns legate de prima unitate de garnizoană de pe malul Timișului: *cohors I Sagittariorum (quingenaria)* și castrul mic cu o incintă de tip „Holz-Erde-Mauer”¹. Pe lângă veterani și familiile soldaților în vicus s-au așezat și coloniști ajunși aici în urma procesului de colonizare a Daciei traiane inițiat de statul roman după 106 d.Hr.

Armata a fost implicată în acest proces de implementare a elementelor civile sosite în provincia Dacia. Militarii au făcut împărțirea pământului, au ridicat primele locuințe și edificii publice, iar cel mai adesea aceste așezări au fost chiar conduse de magistrați aleși dintre veterani sau soldați². Din punct de vedere arheologic și epigrafic cel mai bun exemplu îl reprezintă *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, unde aportul legiunii IIII Flavia Felix la ridicarea principalelor clădiri publice și chiar a orașului a fost demonstrată prin descoperirile masive de material tegular în primele nivele de locuire. Trebuie menționat că inclusiv forul a fost ridicat la început din lemn de această unitate militară³.

În cazul așezărilor civile mai mici, situația ar putea fi identică, prezența meșterilor militari și a forței de muncă soldațești a contribuit fără doar și poate la ridicarea primelor locuințe „provizorii” pentru civili noi veniți.

Terminarea războiului cu dacii la sfârșitul verii lui 106 a obligat soldații cantonați în castrele din sistemul defensiv al Daciei să ridice construcții de lemn pregătite pentru sfârșitul de an ploios și răcoros pentru coloniștii proaspăt sosiți, pentru ca ei să poată supraviețui „iemii getice” sau până când vor reuși să-și ridice o casă mai trainică.

Chiar și în interiorul castrului, cortul de piele al soldaților este înlocuit de *hibernacula* – o baracă ușoară, fără fundație și cu acoperișul din stuf sau șindrilă – numită de arheologii germani „Winterwohnung”, pentru a proteja de frig garnizoana. Avantajul unei astfel de barăci constă în faptul că se construiește repede, din materiale ușor de procurat și durabile (bârne și stâlpi din lemn, scânduri, paie, stuf). Există însă și dezavantaje, faptul că nu sunt mai durabile de 2-3 ani și pot fi ușor incendiate⁴. Tot din această cauză sistemele de combustie în interiorul barăcilor nu era

¹ Doina Benea, Petru Bona, *Tibiscum*, București, 1994, p. 61-62.

² Doina Benea, *Die innere Organisierung der Militärvici aus Dakien (I). (Die Wohnungen)*, în *Army and urban Development in the Danubian Provinces of the Roman Empire*, Alba Iulia, 2002, p. 31-32.

³ Hadrian Daicoviciu, Dorin Alicu, *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, București, 1984, p. 159-161.

⁴ Dietwulf Baatz, *Hibernacula*, în *Germania*, 63/1, 1985, p. 147-154.

permis să fie plasate în margini, aproape de pereti, fiind aproape obligatoriu ca aceste vete sau cupoare să fie închise sau acoperite⁵.

Tinând cont de urmele de arsură care domină stratigrafia primelor nivele de locuire romană de la *Tibiscum-Jupa*, „baraca ușoară” a fost tipul de construcție civilă care a dominat străzile principale din *vicus* în epoca Traian-Hadrian.

Ca și organizare internă a acestor construcții de lemn trebuie să menționăm faptul că ele diferă față de *hibernacula* soldaților. Datorită lotului de pământ lung și îngust, baraca are latura scurtă orientată spre stradă. Interiorul construcției de lemn este dezvoltat pe adâncime, iar izolarea podelei și a interiorului peretilor se face adesea cu un strat subțire de chirpici sau mortar din var. Aceste prime locuințe de tip „*Streifenhaus*”, mici ca suprafață, aveau de obicei o singură cameră sau două camere, în cazul locuințelor magazin-atelier ale meșteșugarilor sau negustorilor⁶.

Săpăturile arheologice de la Tibiscum au surprins această situație. În primul castru de la Tibiscum în afară de lemn ars, lut ars și urme ușoare de chirpici nu apar țigle sau cărămizi și chiar planul acestor barăci ale soldaților nu poate fi trasat fapt ce ne face să presupunem că pot fi barăci ușoare. Faptul că fortificația mică de la Tibiscum are 2 șanțuri de apărare, punice, nu poate fi catalogată drept castru de marș ci mai degrabă un castru de iarnă (*castra hiberna*)⁷. Nu excludem însă posibilitatea ca el să fi fost direct conceput ca un castru de tip *statio*, de-a lungul drumului imperial ce vine de la Bersovia și se îndreaptă spre Ulpia Traiana, fiind deja cunoscut un corespondent de-al său pe această arteră de comunicare, și anume castrul de la Comuțel⁸. Lipsa țiglelor și oanelor de lut ars din săpături în nivelul de distrugere al *castellum*-ului tibiscens, databil în perioada de pace dintre 102-105 d.Hr., confirmă faptul că barăcile construite în spațiul interior al fortificației erau în întregime din lemn, inclusiv acoperișul⁹.

Pentru așezarea civilă rezultatele cercetărilor arheologice sunt mai avansate, fiind identificate pe lângă urme de construcții de lemn ale primilor locuitori tibiscensi și întâia tramă stradală¹⁰.

Urme de arsură de lemn în primele nivele de locuire din *vicus* sunt foarte des întâlnite, dar e greu de făcut conexiunea cu diferite evenimente militare; o parte din aceste incendii fără îndoială s-au produs accidental, din neglijență sau intentionat. Analogii pentru o asemenea situație întâlnim la Ulpia Traiana Sarmizegetusa¹¹.

Exemplul cel mai concludent pentru evoluția construcțiilor din *vicus* îl reprezintă după părerea noastră, clădirea II, sub ale cărei fundații au fost descoperite urmele unei alte construcții

⁵ *Ibidem*.

⁶ Doina Benea, Petru Bona, *op.cit.*, p. 64.

⁷ Doina Benea, *Castrul de pământ (I) de la Tibiscum*, în *Banatica*, 12/1, 1993, p. 217.

⁸ Lungu Petru, Nicu Hurduzeu, Călin Timoc, *Fortificații romane din Banat (I). Cornuel*, în *BCSS*, 7, 2001, p. 113-115.

⁹ Doina Benea, *Castrul de pământ (I) de la Tibiscum*, în *Banatica*, 12/1, 1993, p. 216.

¹⁰ Doina Benea, *Istoria așezărilor de tip „vici militares” din Dacia Romană*, Timișoara, 2003, p. 74-82.

¹¹ Hadrian Daicoviciu, Dorin Alicu, *op.cit.*, p. 161.

de piatră și mai jos o construcție din lemn, probabil unicamerală, ce seamănă cu o locuință atelier, după cuptorul de ars ceramică descoperit în interior¹². Adâncimea la care a fost identificată construcția de lemn este 1,30 m, ceea ce ar putea corespunde ca datare, cu epoca Antoninus Pius – Marcus Aurelius¹³. Cert este că ea face parte din ultimul nivel de lemn al așezării civile de la Tibiscum, iar până la adâncimea de – 2,80 m, au fost identificate stratigrafic alte patru nivele de arsură și lut de amenajare. Din păcate planul acestor prime construcții din lemn de la Tibiscum nu poate fi surprins decât pe alocuri, deoarece anticii au nivelat de fiecare dată zona devastată de incendiu, fiind astfel împrăștiate urmele care defineau limitele caselor de lemn¹⁴.

Din punct de vedere arhitectural primele locuințe ale coloniștilor romani așezați pe vatra anticului Tibiscum chiar dacă au fost ridicate de constructori militari ele respectă – la o scară mai mică - elementele definitorii unei Streifenhaus sau Striphouse¹⁵. Cu toate că în literatura de specialitate aceste locuințe simple, de suprafață, din lemn sunt definite drept barăci¹⁶, structura lor, destul de perisabilă, le apropie unor sălașuri ridicate doar temporar, refacerea sau înlocuirea acestora debutând, cel mai adesea, cu incendierea construcției mai vechi. Faptul că acest gen de clădire civilă se menține în *vicus*-ul militar tibiscens până în epoca Antoninus Pius – Marcus Aurelius ne arată cât de greu le era antilor să strângă materialele de construcție și să ridice apoi o casă cu ziduri de piatră. Efortul material depus de aceștia trebuie să fi fost considerabil, deoarece Tibiscum se află destul de departe de o carieră de calcar, rocă necesară și realizării mortarului, piatra de râu fiind cea exploataată cu precădere pentru ridicarea clădirilor civile.

Die ersten Gebäude von der antiken Niederlassung aus Tibiscum-Jupa (Zusammenfassung)

Die Niederlassung von Tibiscum wurde nach 106, am Ende der Dakerkriege Trajans, gegründet. Die ersten Wintergebäuden die im Römerkastell errichtet wurden, sind wir der Meinung, waren auch als Model genommen für die ersten Zivilier die den Lagerdorf bildeten. Und dass konnte wahr sein wenn wir im Acht nehmen, dass alles was die Leuten aus der Niederlassung von Tibiscum brauchten wurde *manu militaris* gesorgt. Die Leichtbaracken waren provisorische Holzgebäude die auch das Dach aus Holz oder aus Stroh hatten und deswegen konnten sich leicht anzünden. In den Militärvicus von Tibiscum wurden mehrere Anzündungsschichten in den archäologischen Ausgrabungen festgestellt die aber nicht alle im Bezug mit verschiedenen barbarischen Kriegszüge man legen kann, weil alle Gebäude einen Ofen hatten und konnten leicht Umfälle vorkommen die zur Verbrennung des Holzlagerdorfs aus der Zeitspanne Trajan-Antoninus Pius führen.

¹² Doina Benea, *Cercetări arheologice de la Tibiscum*, în *MCA*, 1983, p. 310-311.

¹³ *Eadem*.

¹⁴ *Eadem*, p. 312-313.

¹⁵ C. Sebastian Sommer, *Kastellvicus und Kastell – Modell für die Canabae Legionis?*, în *In memoriam Dumitru Tudor*, Timișoara, 2001, p. 49-50.

¹⁶ Doina Benea, Petru Bona, *op.cit.*, p. 63.

Lista ilustrațiilor

Abbildung

Fig. 1 – Clădirea II, planul cercetărilor arheologice (după Doina Benea).

Abb. 1 – Gebäude II, Plan der Archäologischen Ausgrabungen (nach Doina Benea).

Fig. 2, 3 – Profile din cadrul clădirii II de la Tibiscum cu nivelele de lemn anterioare (după Doina Benea).

Abb. 2, 3 – Durchschnitte aus der Gebäude II von Tibiscum mit die Holzschichten der vorigen Bewohnungen (nach Doina Benea).

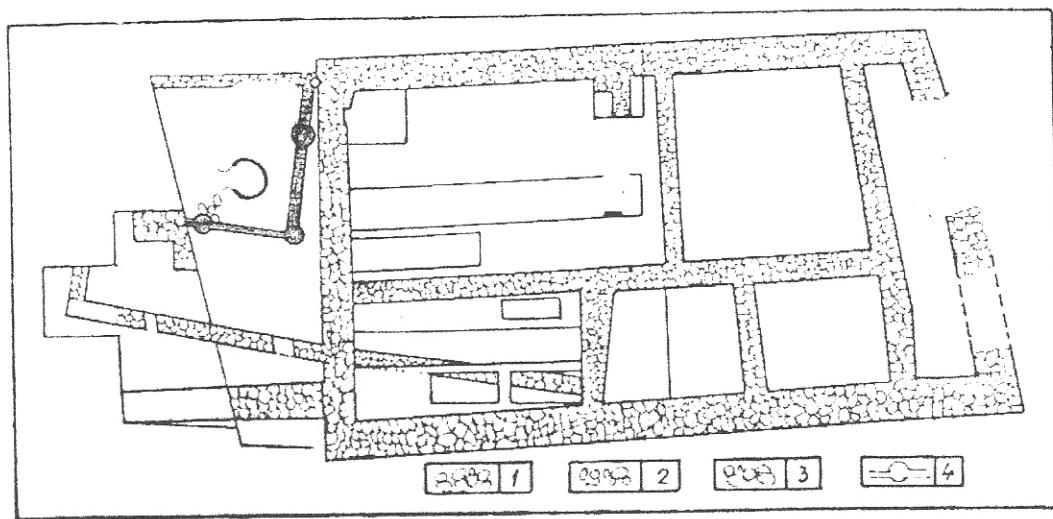

Fig. 1

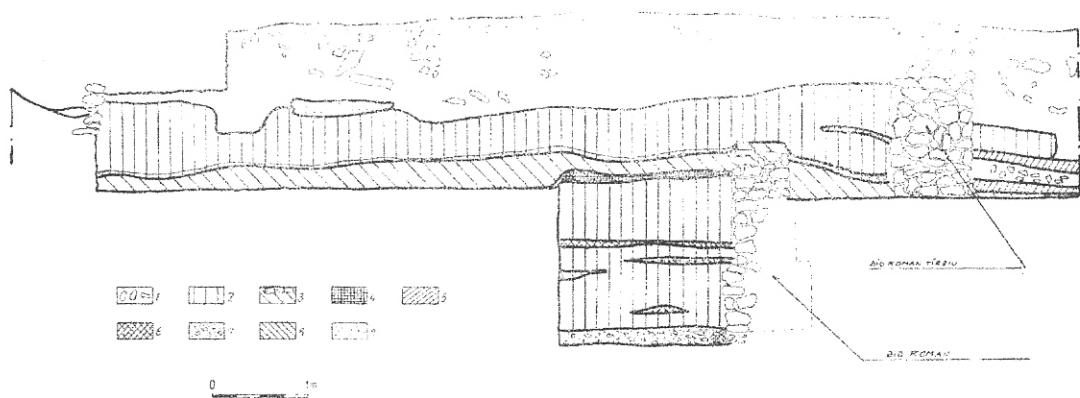

Fig. 2

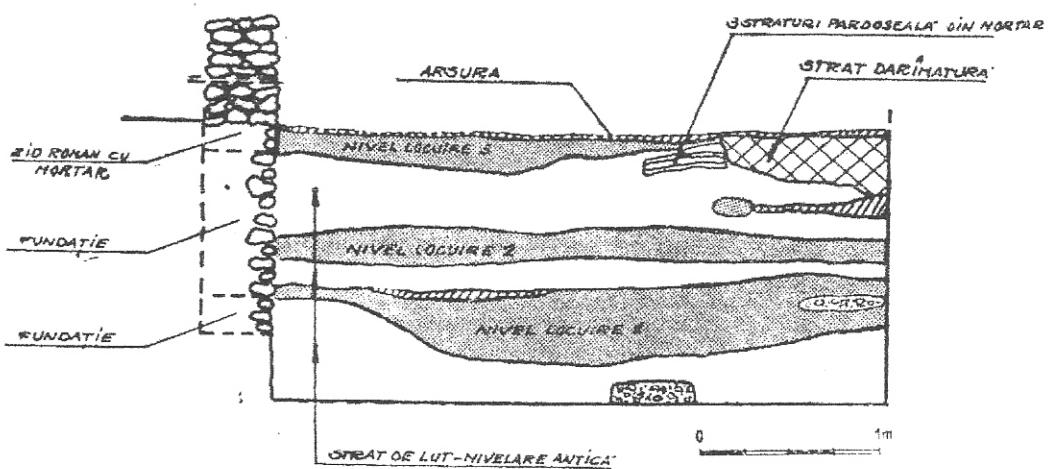

Fig. 3